

Toespraak in de Amsterdamse Studentenekklisia op zondag 26 oktober 2014
door Kees Kok

Wat heet heilig

Voorlezing uit het boek *Hij riep*

Leviticus 19:1-18.33-34

JHWH sprak tot Mozes:

Spreek tot heel de gemeente van de kinderen van Israël,
zeg hen:

'Weest heilig

want ik, JHWH, uw God, ben heilig.

Ieder zal eerbiedigen zijn moeder en zijn vader

en mijn sabbatten bewaren -

ik ben het, JHWH, uw God.

Gij zult u niet keren naar de drekgoden

en gij zult u geen gegoten godenbeelden maken -

ik ben het, JHWH, uw God.

En als gij een offer brengt, een vredegeve voor JHWH,

u ten goede zult gij het offer brengen.

Op de dag dat gij het offer brengt zal het gegeten worden,

maar wat er overblijft tot de derde dag

zal worden verbrand in het vuur.

En als het toch wordt gegeten op de derde dag, gegeten,

het zal ongenietbaar zijn, niet ten goede.

Wie het eet zal zijn schuld dragen

want het heilige van JHWH heeft hij prijsgegeven -

zijn ziel zal worden weggesneden uit zijn volk.

Als gij de oogst van uw land binnenhaalt,

zul je de hoek van je veld niet helemaal oogsten

en wat van je oogst is blijven liggen,

zul je niet oprapen.

En je wijngaard zul je niet nalopen

en wat er van je wijngaard op de grond is gevallen zul je niet oprapen,

voor de gebogene en de vreemdeling zul je dit laten liggen -

ik ben het, JHWH, uw God.

Niet stelen, niet liegen,

niet bedriegen, wie ook zijn volksgenoot.

Geen leugen-eed afleggen in mijn naam

en zo de naam van je God prijsgegeven -

ik ben het, JHWH.

Pers je naaste niet af, roof niet.

Wat een dagloner verdient heeft houd je niet bij je tot de volgende morgen.

Spreek geen vloek uit over een dove,

leg geen struikelblok voor een blinde:

heb ontzag voor je God -

ik ben het, JHWH.

Wees niet onrechtvaardig in een rechtszaak:

bevoordeel een arme niet,

trek een hooggeplaatste niet voor.

Spreek naar waarheid recht over je volksgenoot.

Verspreid geen loze geruchten onder je volksgenoten,
wees niet uit op het bloed van je naaste -
ik ben het, JHWH.

Haat niet je broeder in je hart,
wijs je volksgenoot terecht,
dat je geen schuld draagt omwille van hem.
Wees niet wraakzuchtig en niet haatdragend
jegens je volksgenoten.
Heb lief je naaste die is zoals jij -
ik ben het, JHWH.'

Als een vreemdeling bij jou gastknecht is, in uw land,
verneder hem niet.
Als een die onder u geboren is
zal voor u de vreemdeling zijn
die gastknecht is bij u.
Jij zult hem liefhebben die is zoals jij
want gij zijt vreemdelingen geweest in het land Egypte.

Toespraak

Afgelopen woensdag, 22 oktober, vierde de rooms-katholieke kerk de feestdag van de heilige Johannes Paulus II. Voor het eerst. Hij is op 27 april jongleden heilig verklaard. Ik neem aan dat u woensdag allemaal naar de dichtstbijzijnde katholieke kerk bent geweest om dat te vieren. Behalve de hardnekkige protestanten onder ons natuurlijk. De laatste jaren worden aan de lopende band pausen en andere kerkvorsten, zoals de aartsconservatieve stichter van het obscure *Opus Dei*, heilig verklaard en postuum op een hoge troon gezet. Heilig, heilig, heilig. Allemaal mede ter bevestiging en versteviging van de onwrikbare leer van de kerk die homo's uitsluit en gescheiden mensen van de communiebank weert. En aan de achterkant van de heiligverklaringsmachine worden grootschalige misbruikschandalen door die heilige pausen, onder andere door de heilige Johannes Paulus II, decennialang onder de mijter gehouden.

Hebben deze heiligverklaringen nog iets te maken met het driewerf 'heilig' dat de Serafs rond de troon van God aanheffen? Serafs zijn letterlijk 'brandwezens', laaiende, vurige aanwezigheden. Kennelijk kun je niet in Gods aanwezigheid verkeren zonder in vuur en vlam te raken. Zijn verschijning, de epifanie van zijn 'heiligheid' gaat altijd gepaard met vuur. Zo verschijnt hij aan Mozes in een brandende doornstruik, op de Sinaï in donder en bliksem, en in het Pinksterverhaal als vurige tongen boven de hoofden van de verzamelde leerlingen, 'heilige geest'.

Maar wat is heilig? Iets van God alleen? Niet voor ons mensen? Het bijbels-Hebreeuwse woord voor heilig is *kadosj*, en dat betekent 'apart'. Apart van deze wereld. Gericht op een andere wereld, een hogere werkelijkheid, iets zevende-hemels. Het heeft ook iets gevaarlijks. Je kunt je er behoorlijk aan branden. Mozes werd gewaarschuwd: kom niet te dichtbij, niet naderen, heilige bodem, schoenen uit. Nog vandaag nemen de moslims in de moskee deze waarschuwing ter harte.

Toch worden ook mensen geroepen om heilig te zijn. We hoorden het voorlezen, uit het boek *Hij riep*, beter bekend als Leviticus. 'Wees heilig, want ik, JHWH, uw God, ben heilig'. Intrigerend woordje, dat 'want'. Hoezo moet de mens heilig zijn, omdat JHWH – God dat is? Omdat zij geschapen zijn naar zijn beeld en gelijkenis. De heiligheid is hen ingeschapen, ingeblazen met het leven zelf. Zoals Psalm 8 het zegt: wat is de mens dat Gij aan hem denkt? Toch hebt Gij hem bijna een god gemaakt. Of in de vrije versie: 'Godendochters zijn wij en zonen, gekroond met onzienlijke kronen, in verfijnde lichamen gekleed.' Voor God is er niets heiliger dan de mens. Al zijn geboden en voorschriften,

inclusief de opdracht om aarde, flora en fauna, heel ons 'milieu' te behoeden - dat alles is er op gericht de heiligheid van de mens te beschermen.

Daarom volgt op deze oproep van godswege, 'Weest heilig, want ik ben heilig', een ruime variant op de tien woorden: eerbied aan voorgaande generaties, de wekelijkse sabbatrust, gezonde en veilige voeding, het ruimhartig achterlaten van een deel van de oogst op je akker ten bate van de armen en de vreemdeling, niet stelen, liegen, afpersen, eerlijke lonen, rechtvaardige rechtspraak, niet haten, maar liefhebben, niet alleen je broeder en zuster, je naaste, maar ook de vreemdeling. Wie dat allemaal hoort en doet, die is heilig, die apart, anders, die is niet van deze wereld, niet van het heersende wereldsysteem dat aan elkaar hangt van alles wat in strijd is met al die woorden: mensenontheiliging op grote schaal.

Heilig zijn: *in* de wereld, maar niet *van* de wereld zijn, was ook het ideaal van de vroegste ekklesia, de eerste volgelingen van Jezus Messias. Zij worden in de oudste documenten dan ook de 'heiligen' genoemd. Deze wereld, dat was toen die van de Romeinse keizer met zijn nietsontziende macht en zijn slavenmaatschappij. Velen van hen en haar weigerden zich aan te passen aan die wereld met haar 'dreggoden' - zoals ze in Leviticus plastisch worden getypeerd, de Baäls en de Mammons die de mens ontmenselijken en ontheiligen. Ze gaven er vaak zelfs hun leven voor, de eerste martelaren. In het boek Handelingen lezen we dat zij die eerste lichte gedoopten alles gemeenschappelijk had ('behalve de vrouwen', tekent een theoloog uit de tweede eeuw aan) en dat er telkens waren die have en goed verkochten en uitdeelden aan allen die er behoefte aan hadden'. Dat is ongetwijfeld een geïdealiseerd beeld. Uit de brieven van Paulus blijkt dat dat niet altijd aan de werkelijkheid beantwoordde. Maar het staat onuitwisbaar geschreven en velen hebben zich er tot op vandaag door laten inspireren.

Toen de ekklesia na vier eeuwen groei tegen de verdrukking in door de keizers van Rome werd getolereerd en zelfs tot de enige toegestane religie gepromoveerd, werd zij steeds meer kerk van de wereld en wereldkerk. Ook toen weigerden velen hun medewerking. Zij werden niet meer vervolgd, maar trokken zich vrijwillig uit die wereld terug, de woestijn in. Daar probeerden zij in hun eentje te leven volgens de 'evangelische waarden': de monniken, *monachoi*, eenlingen. Maar ja, in je eentje in de woestijn, in een grot of mediterend op een pilaar, is het moeilijk om naastenliefde te beoefenen en te werken aan een betere wereld. De eerste volgelingen van Jezus hadden zich ook van de wereld afgewend, maar probeerden het visioen van alles voor allen minstens in hun ekklesia's te benaderen. De woestijnheiligen konden in hun eentje wel niets bezitten, maar het ook niet met anderen delen. Hun heiligheid had geen sociaal-politieke impact meer, geen richting. Het had iets absoluuts, en dat werd vaak iets fanatieks. Zij zochten een directe lijn met God, zij wilden net als die brandwezens wel de hele dag voor God branden en heilig, heilig, heilig naar hem roepen. Als deze steeds talrijker grotbewoners en pilaarheiligen later om praktische redenen bij elkaar gaan wonen, eerst nog in eigen hutjes, later in kloostercellen, onderwerpen zij zich met graagte aan strenge kloosterregels, een welhaast stalinistische kadaverdiscipline, een nietsontziende ascese. Maar kan dat Gods bedoeling zijn geweest? Is dat 'heiligheid'? Hoe moesten ze dan die 'tien woorden' waar maken? Vormden die niet eerder een belemmering voor hun eigen heiligheid?

Een oude Egyptische monnikenspreuk luidde: 'Zwakken beschermen tegen onderdrukking door de sterken, armen aalmoezen geven, gastvrijheid beoefenen, zijn wereldlijke zorgen die de asceet slechts afhouden van zijn vrome beschouwelijkheid en haar goddelijke rust.' Alle christelijke eeuwen door en nog altijd bestaan er vele vormen van religiositeit die dit als een soort grondwet meedragen: religie is 'vrome beschouwelijkheid', zoektocht naar 'goddelijke rust', niet gestoord door die tien woorden. Daar zijn veel Godzoekers en mystici heilig mee geworden. Maar is dat de heiligheid waar het in Leviticus over gaat?

Toch zijn er binnen de kloosters en binnen de verwereldlijkte kerken ook altijd weer mannen en vrouwen geweest die opnieuw probeerden het oorspronkelijke 'evangelische' ideaal te realiseren. Niet alleen grote en bekende heilig verklaarde heiligen als

Franciscus. De meesten zijn onbekend gebleven en de kerk heeft ook ontelbare naamloze heiligen verketterd, veroordeeld, verbrand.

In de Middeleeuwen is de heiligenverering flink uit de hand gelopen. Heiligen waren hot. Ze werden in hun geheel of in gedeelten verhandeld, door koningen en kerkvorsten gekidnapt, in glazen kistjes geëxposeerd en versierd met goud en edelstenen. Het waren de eerste toeristische trekpleisters, uitlokkers van stromen pelgrims. De reformatoren hebben die hele santenkraam opgeruimd, hun beelden bestormd en de heiligenkalender afgeschaft. De katholieken hebben met hun contra-reformatie wel enig snoeiwerk verricht in de wildgroei van de heiligen, maar daarna groeide de lijst weer ongehinderd, vooral ook met bestrijders van de reformatie ketters. En in de laatste decennia komen daar nu ineens weer veel nieuwe heiligen bij. Het lijkt erop dat de rooms-katholieke kerk probeert een soort dam van heiligen op te werpen tegen de almaar groeiende geloofsafval. Het heeft iets potsierlijks, iets tragisch ook, als je ziet hoeveel moeite er wordt gedaan om de juiste hoeveelheid wonderbaarlijke genezingen in de juiste heiligendossiers te documenteren.

'Wees heilig'. Dat wordt vandaag ook tegen ons gezegd. Houd je aan de tien woorden, die van de mensenrechten. Horen we dat? Willen wij dat? Is heilig zijn niet onmogelijk? Heilig zijn zoals God heilig is? Toch zingen we elke week: 'Uw Naam worde geheiligd' – door ons? En straks zingen we, alsof het de gewoonste zaak van de wereld is: 'Wie als een god wil leven, hij moet de weg van alle zaad', en: 'De mensen moeten sterven voor elkander'. Is dat niet veel te heftig, te veel gevraagd? Onbegonnen werk. Onbegonnen Naam? Geven wij ons dan toch niet liever over aan vrome beschouwingen, aan af en toe wat goddelijke rust in dit harde aardse bestaan? En toch is die Naam ons voorgehouden, ons 'geopenbaard' als een menselijke mogelijkheid. Een haalbaar program, dat ons door velen is voorgeleefd. Niet alleen door Jezus Messias en alle echte heiligen. Het wordt ook vandaag nog door tallozen gedaan. Door ebola-artsen en -verplegers in Afrika. Door talloze mantelzorgers en vreemdelingenliefhebbers. In oorlogsgebieden en vluchtelingenkampen. Mensen kunnen het. Veel mensen kunnen zelfs niet anders. Ze zijn zo geschapen, ze zijn er geknipt voor. God geve dat ook wij zo op hem mogen lijken. Dat wij, zonder enige behoefte aan heiligverklaring, toch zo heilig mogelijk proberen te zijn. Wij wensen elkaar daarbij veel sterkte.